

się podstawową literaturę przedmiotu (w języku polskim i obcym), akty prawne (w języku obcym lub przetłumaczone na język angielski), witryny internetowe.

Recenzowana publikacja stanowi cenne kompendium wiedzy o mechanizmach funkcjonowania współczesnych, młodych państw Europy Środkowej i Wschodniej. Jest solidnym uzupełnieniem luki w wiedzy o zasadach funkcjonowania samorządu terytorialnego, aparatu administracji w państwach tego układu geopolitycznego.

Beata Słobodzian

„Sprawy Wschodnie”. Czasopismo Instytutu Wschodniego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza (2002–2009).

W życiu akademickim szczególną nośność promocyjną nauki spełniają zeszyty, wydawane przez właściwe jednostki organizacyjne. Dlatego też na duże uznanie zasługuje przedsięwzięcie to w Instytucie Wschodnim Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Instytut ten powstał w 1991 r. Jego powołanie generowała rzeczywistość kulturowo-cywilizacyjna kształtująca się po 1989 r. w ramach tzw. transformacji ustrojowej. Na uczelniach polskich zaczęto tworzyć nowe jednostki organizacyjne wzorowane na rozwiązaniach zachodnioeuropejskich, m.in. powstały instytuty, katedry, zakłady, pracownie zajmujące się nauką o cywilizacji, antropologią, europeistyką, roszoznawstwem, studiami wschodnimi. Orientują się one na: 1. Studiach interdyscyplinarnych, 2. Rozpoznawaniu globalnych zjawisk i procesów życia kulturowego, a w tym zachodzących jednocześnie znaków unifikacji i dywersyfikacji życia społeczno-politycznego, 3. Wyzwaniach przewartościowych w zakresie historii najnowszej, systemów politycznych, mitów i stereotypów, tendencji zarządzania, kultury politycznej, 4. Zmniejszeniu zainteresowania twardą problematyką instytucji, organizacji społecznej czy struktury na rzecz miękkiej sfery badań, tj. systemów wartości, znaczeń, mentalności zbiorowej, form dyskursu, 5. Przywiązywaniu istotnej wagi do kwestii metodologicznych badań, a w tym definio-

wania pojęć, stawiania hipotez, w analizie poznawczej, w objaśnianiu i interpretacji życia kulturowo-cywilizacyjnego łączenia teorii w praktykę; rzeczywistość ta postrzegana jest jako jedno z najsłabszych ogniw w rozwoju nauk humanistycznych i społecznych w Polsce.

W tworzeniu Instytutu Wschodniego na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza uczestniczyli przedstawiciele różnych dyscyplin humanistycznych i społecznych, m.in. psychologowie, filozofowie, archeolodzy, prawnicy, historycy zaangażowani w procesy transformacji ustrojowej państwa, a w tym w życiu uczelnianym. Początkowo Instytut był międzywydziałową jednostką badawczą.

Jej cel określano jako prowadzenie badań naukowych nad przemianami społecznymi w ZSRR i losami Polaków na jego terytorium oraz skupienie badań prowadzonych przez różne jednostki uczelni w zakresie szeroko rozumianych zagadnień „wschodnich”. Po niedługim czasie Instytut przekształcono z placówki badawczej w jednostkę naukowo-dydaktyczną, którą usytuowano w strukturze Wydziału Historycznego. W 2002 r. podjęto ideę wydawania zeszytu naukowego stanowiącego łamy publikacyjne dla pracowników Instytutu Wschodniego oraz specjalistów z zakresu badań zagadnień wschodnich. Zespół Redakcyjny w słowie wstępnym wskazał: *Chcielibyśmy, aby łamy „Spraw Wschodnich” stały się miejscem publikacji zarówno szerszych rozpraw teoretycznych, jak i opisów oraz analiz konkretnych kwestii i problemów kształtujących przeszłość i teraźniejszość, a w konsekwencji także przyszłości obszaru umownie określonego mianem Wschodu. Najogólniej biorąc, pojęcie „Wschód” będziemy odnosić się do obszaru sięgającego od obecnej polskiej granicy wschodniej po Kamczatkę, Sachalin i Mandżurię. Jest to więc obszar byłych republik Związku Radzieckiego oraz regiony i państwa sąsiadujące z dawnym państwem radzieckim. Chcielibyśmy, też aby na łamach „Spraw Wschodnich” rozważane były zagadnienia historyczne i prawne, ekonomiczne, filozoficzne i technologiczne, zagadnienia społeczne na równi z zagadnieniami politycznymi, kulturalnymi czy ekologicznymi, a także – jeśli będą to teksty zrozumiałe dla niefachowców – z zakresu innych dziedzin, jak np. medy-*

cyny czy techniki. Postawiono też pytanie: *Czy uda się nam sprostac temu zamierzeniu – pokaże przyszłość?* Analiza 19 numerów zeszytu pozwala stwierdzić, że Zespół Redakcyjny w pełni sprostał wyzwaniu oraz określonym celom i zadaniom naukowym oraz edukacyjnym. Na łamach „Spraw Wschodnich” dostarcza się nośnej poznawczo wiedzy o przemianach dokonujących się w tzw. przestrzeni postradzieckiej; prezentuje się ogniwa dziedzictwa przeszłości, jak i charakteryzuje się rzeczywistość pozostająca w procesie stawania się. Właściwie w analizach poznawczych łączy się wiedzę teoretyczną z łałem egzemplifikacyjnym, który objaśnia się i interpretuje zgodnie z najnowszymi trendami, ujawniającymi się w światowych badaniach rzeczywistości społeczno-politycznej.

Oceniając zawartość merytoryczną poszczególnych zeszytów zauważa się dążenie Zespołu Redakcyjnego do integracyjnego prezentowania wielu kwestii poznawczych; np. w nr 1 dotyczą one kwestii ukraińskich, a w tym bolszewickiej polityki wobec Ukrainy w latach 1921–1922 prezentowanej na łamach prasy Polski Zachodniej, liczebności i rozmieszczenia ludności polskiej na Ukrainie w XX w., antypolskich zbrojnych wystąpień OUN na ziemiach zachodnioukraińskich w latach 1989–1991. W zeszycie tym ukazano nadto zagadnienia dotyczące transformacji gospodarczej z lat 1990–2000 na przykładzie handlu zagranicznego Litwy, Łotwy i Estonii, myśl filozoficzno-religijną Mikołaja Bierdiajewa oraz kwestię łaski wiary według Lwa Szeztowa. Przypomniano zasługi badawcze Jana Grzegorzewskiego – „pierwszego” polskiego orientalisty, wywodzącego się z przestrzeni kulturowej Ukrainy, kształtującego się w kilku ośrodkach akademickich, m.in. w Odessie, Moskwie, Kazaniu, Petersburgu oraz Paryżu i Maroku. Starannie przygotowane studia pod względem dostarczonej wiedzy faktograficznej oraz eksplanacyjnej dopełniają w zeszycie recenzje i omówienia. Wśród nich zwracają uwagę prezentacje książek, dotyczące: Mołdawii w latach 1990–1998, Litwy, stosunków polsko-litewskich, postrzeżenia Wilna na łamach publicystyki, relacji zimnowojennych między Rosją i Ameryką w latach 1949–1991, oraz działalności przesiedleńczo-repatriacyjnej Państwowego Urzędu

Repatriacyjnego w latach 1944–1951. Są to wartościowe poznawczo prezentacje aktualnych zagadnień sytuujących się w tzw. tematach wschodnich.

W zeszycie nr 2 główny aspekt prezentacji badań dotyczy kwestii tzw. nadbałtyckich. Wśród nich wskazuje się na: regionalny system bezpieczeństwa postrzegany przez Szwedów w kontekście zagrożenia radzieckiego w połowie lat 80. XX w., rozwój litewskiego ruchu dysydenckiego, politykę radziecką wobec Litwy w latach 1989–1991, kwestię rozwiązania tzw. problemu kaliningradzkiego po rozpadzie Związku Radzieckiego, oraz na rozwój szkolnictwa polskiego na Litwie. Nadto w zeszycie prezentuje się kwestie dotyczące *prawosławności* myśli Mikołaja Bierdiajewa oraz myśli religijno-filozoficznej przełomu XIX i XX w. w Rosji. W wyodrębnionej grupie: Materiały i dokumenty przedstawiono rozwój stosunków polsko-ukraińskich z perspektywy 10 lat oraz przebieg wyborów samorządowych na Litwie przeprowadzonych 19 marca 2000 r. Zamieszczono w zeszycie kalendarium wycofania się wojsk b. Związku Radzieckiego z terytoriów republik nadbałtyckich w latach 1991–1994. W grupie recenzji i omówień zaprezentowano prace dotyczące: krajów bałtyckich – Estonii, Łotwy i Litwy, Tatarów krymskich, procesów narodotwórczych na Ukrainie, sytuacji Polaków, Żydów i Ukraińców w przestrzeni brzeżańskiej w latach 1919–1945, oraz życia i działalności Józefa Chodźki (1800–1881) badacza Kaukazu. Zaprezentowane studia i materiały są istotnym wkładem w pogłębienie wiedzy o Wschodzie, a zwłaszcza w rzeczywistość przemian ustrojowych, tworzenia się nowych struktur życia politycznego.

W zeszycie 3–4 prezentuje się wybrane referaty wygłoszone na konferencji naukowej w dn. 16–17 stycznia 2003 r. nt. Polacy i Rosjanie. Problem inspiracji i wzajemnego oddziaływania kulturowego. Zaprezentowano rzeczywistość wschodnią przez pryzmat postrzegania jej przez Henryka Michała Kamińskiego, Marcina Zdziechowskiego, Florianą Znanieckiego, Gustawa barona Manteuffla, teologię symboliczną, polską etnologię, rozwój szkolnictwa polskiego w Piotrogradzie – Leningradzie w latach 1918–1938, problem bezpieczeństwa połu-

dniowego Kaukazu; nadto zaprezentowano jako materiały zagadnienia: system państwowy a mentalność narodowa (rosyjsko-polska alternatywa), rola młodych polityków i naukowców w rozwoju związków kulturalnych i naukowych między Rosją i Polską, antyukraińskie aspekty „Tarasa Bulby”, Mikołaja Gogoła, wymiana więźniów politycznych między Polską a Litwą w latach 1925–1929, oraz sprawozdanie z konferencji naukowej „*Polacy i Rosjanie. Problem inspiracji i wzajemnego oddziaływania kulturowego*”, kalendarium stosunków polsko-ukraińskich z lat 1991–2003. Wśród recenzji i opracowań zaprezentowano wspomnienia i przemyślenia Leonida Krawczuka, historię Białorusi opracowaną przez Hienadzia Sahanowicza, wizerunki Rosji w przestrzeni proradzieckiej w opracowaniu Siergieja Konstantinowa i Aleksandra Uszakowa, książki dotyczące przemian współczesnych Rosji i pod red. Janusza Adamowskiego i Andrzeja Skrzypka, oraz Andrzeja Czajowskiego; nadto studium z dziejów Ukrainy oraz dotyczące problemów Macedonii. Wszystkie studia i opracowania są oryginalnym wkładem do wschodnioznawstwa; są one wy-cinkami zainteresowań badawczych poszczególnych autorów.

W zeszycie nr 5 prezentuje się różne punkty widzenia Polaków i Rosjan, a w tym ugrupowań politycznych na wzajemne relacje oraz kwestie bezpieczeństwa, rozwoju ekonomicznego, społecznego, politycznego, mentalności społeczeństw. Wśród studiów tych na uwagę zasługują kwestie: ewolucji mentalności społeczeństwa rosyjskiego, bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej, polskiej polityki wschodniej w kontekście stosunków polsko-rosyjskich, postrzegania ich przez polskie partie prawicowe, media, a w tym „Gazetę Olsztyńską”; wskazuje się też na myśl polityczną, z punktu widzenia nurtów totalitarnych, „Międzymorza” oraz ujawniające się problemy w Obwodzie Kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej. W grupie materiałów dostarcza się informacji o kulturze materialnej z III tys. p.n.e. z okolic Łucka na Ukrainie, a zwłaszcza o grobie ludności tam zamieszkującej, sytuacji językowej na Białorusi oraz rozpadzie tam ruchu komunistycznego. W grupie biografii zaprezentowano kandydata na prezydenta FR w wybo-

rach z marca 2004 r. Iriny Hakamady; była ona jedną kobietą ubiegającą się o urząd wraz z 6 innymi kandydatami mężczyznami, a w tym z Władimirem Putinem. W kalendarium przedstawiono rozwój kontaktów Polski z Obwodem Kaliningradzkim FR w latach 1991–2003. Wśród recenzji i opracowań zaprezentowano książki dotyczące: Azji Centralnej, stosunków społecznych i etnicznych na dawnych ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej 1939–1953, dzieje Ukrainy przełomu tysiąclecia, scenariuszy reform na Białorusi, dzienników spisanych przez żonę filozofa Mikołaja Bierdiajewa, postrzegania kulturowego krajów Europy Środkowej i Wschodniej jako sytuujących się między Wschodnim i Zachodnim, oraz oblicza współczesnej Korei.

W poszczególnych studiach i opracowaniach dostarcza się bogatej warstwy wiedzy faktograficznej, starannie uporządkowanej metodycznie, gdzie stawia się nośne pytania poznawcze oraz udziela na nie przekonujących odpowiedzi.

Zeszyt nr 6–7 ukierunkowany jest na prezentację problemów Ukrainy, co wiązało się z wydarzeniami określanymi mianem *Pomarańczowej rewolucji*; w okazywaniu złożoności problemów ukraińskich autorzy odwołują się zarówno do przeszłości, jak i terażniejszości, a w tym do ogniu łączących i dzielących Polaków i Ukraińców. Zaprezentowane opracowania dotyczą: Rusi Czerwonej w polskiej i rosyjskiej perspektywie. Między ideą jagiellońską a wszechruską, dyskusji nad statutem autonomicznym Galicji Wschodniej na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r., Karaimów krymskich – ginącej mniejszości etnicznej, roli terytorium autonomicznego w świadomości Łemków polskich, znaczenia *Roku Polskiego* na Ukrainie dla Polski i Ukrainy, Polaków Kijowie w latach 1914–1917, Polskich śladów w Charkowie. Inne zagadnienia podniesione w zeszycie to: stanowisko Unii Europejskiej wobec wschodniego sąsiedztwa, postrzeganie obywatelstwa z punktu widzenia procesu integracji europejskiej, charakterystyka Wspólnoty Niepodległych Państw, prezentacja doktryny wojennej Federacji Rosyjskiej, przedstawienie Anny Achmatowej w świetle badań literackich, oraz Polski i Polaków w postrzeganiu Aleksan-

dra Hercena (1812–1870). W prezentacji biografii przedstawiono założone losy księdza Andrzeja Fedukowicza (1875–1925), któremu przyszło żyć i pracować w rzeczywistości represji wyznaniowych i religijnych po 1917 r.

W zeszycie tym zamieszczono nowy dział klasyfikacyjny, tj. przekłady. Zaprezentowano dwa fragmenty refleksyjnej twórczości Wasyla Razanowa dotyczące tożsamości kulturowo-cywilizacyjnej Rosji. W dziale recenzje i omówienia prezentuje się książki dotyczące: projektu współpracy europejskiej wiążącej Paryż, Berlin i Moskwę jako przeciwwagę dla procesów globalizacyjnych generowanych przez USA, stanowisko współczesnej Rosji wobec Zachodu, Historii Białorusi 1795–2000, dekretu prezydenta Leonida Kuczmy o obchodach 350 rocznicy Kozackiej Rady Perejasławskiej 1654 r., Rosji XX wieku, oraz rozmowy przeprowadzonej z ks. Wacławem Hryniewiczem OMI na temat chrześcijaństwa wschodniego na tle innych wyznań i religii świata. Przedstawione w zeszycie zagadnienia wzbogacają wiedzę o rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej Wschodu, wskazują na jego odrębność na tle Europy i świata.

Zeszyt nr 8 poświęcony jest przede wszystkim zagadnieniom białoruskim. Wśród nich znajdują się studia i opracowania dotyczące problemów dawnej i współczesnej Białorusi w świetle najnowszych badań (Między Polską a Rosją), dziejów prasy polskiej na Białorusi w okresie międzywojennym, sytuacji prawnej środków masowej informacji na Białorusi, przedsiębiorczości i mieszkańców wschodniej i zachodniej Białorusi, w kontekście cech osobowościowych, rozwoju edukacji historycznej w latach 60. i połowie lat 70. na Białorusi, rozwoju urbanistycznego Mińska w kontekście dziejów politycznych od XI do XX w. Nadto w zeszycie zamieszczono opracowania dotyczące położenia Polaków na Bukowinie Południowej, relacji Polska–Rosja i Rosja–Polska prezentowanych na łamach publicystyki emigracyjnej i niezależnej w latach 70., poglądów filozoficznych Lwa Szestowa (1866–1938) oraz pytań tego filozofa o prawdę.

W dziale przekłady zaprezentowano fragment twórczości Wasyla Rozanowa o Gogolu i jego znaczeniu dla teatru; w dziale kalenda-

rium – rozwój stosunków polsko-rosyjskich w latach 1992–2004. W grupie prezentującej recenzje i omówienia wskazuje się książki dotyczące małych narodów Europy z perspektywy historycznej, narodów i nacjonalizmu w Federacji Rosyjskiej, studiów i reportaży o kulturze i polityce Rosji, Polsce wobec Obwodu Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej, prawno-administracyjnego położenia rosyjskich Niemców w warunkach specjalnego przesiedlenia 1941–1955, losów zesłańca na stępy Kazachstanu oraz tajną syberyjską Mieczysława Łozińskiego (ur. 1925) oraz o tożsamości kulturowo-cywilizacyjnej (Turkmenistanu). Zaprezentowane teksty ukazują rzeczywiste problemy współczesnej Białorusi oraz ich uwarunkowania rozwoju politycznego. W ogóle wszystkie teksty zawarte w zeszycie są oryginalnymi opracowaniami poznawczymi, wzbogacają wiedzę wschodnioznawczą w Polsce.

W zeszycie nr 9–10 zamieszczono przede wszystkim artykuły dotyczące myślicieli rosyjskich oraz ich głównych myśli filozoficznych, teologicznych i politycznych. Artykuły te dotyczą: archaicznych korzeni Rosji, ich metamorfozy i wyzwań przeszłości, myśli o Rosji Aleksandra Sołżenicyna, fenomenu rosyjskiego ujmowania *Prawdy*, religijności politycznej Władimira Putina; postrzegania Polaków przez Solowjowa oraz ekumenizmu w teologii ks. Wacława Hryniewicza, czynnika *rosyjskiego* kampanii prezydenckiej 2004 r. na Ukrainie, charakterystyki Biuletynu Polsko-Ukraińskiego (1932–1938) w kontekście prezentacji kwestii ukraińskiej, współczesnych polsko-litewskich stosunków politycznych oraz charakterystyki Parlamentu Europejskiego z punktu widzenia ujawniania się deficytu demokracji.

W dziale przekłady zamieszczono tekst o ekologicznych aspektach reformy uwłaszczeniowej 1861 r. oraz o uwarunkowaniach przyrodniczo-historycznych mentalności Rosjan.

W prezentacji recenzji i omówień wskazuje się na książki o tożsamości współczesnej Rosji widzianej z Polski a opublikowanej w Rosji, o materiałach pokonferencyjnych dotyczący kultur w Europie Wschodniej, celach polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej, ludziach życia publicznego Ukrainy, Czeczeni widzianej przez kobiety, islamie i terroryzmie oraz życiu

i działalności geografa Stanisława Nowakowskiego (1887–1938). Autorami większości opracowań są młodzi badacze – studenci, asystenci, doktoranci i doktorzy. Problemy ukazują z dużą pasją poznawczą; stawiają odważne pytania poznawcze, jak też udzielają na nie starannie uporządkowanych odpowiedzi. Jest to interesujący zabieg organizacyjny w kształceniu młodej kadry badaczy i nauczycieli akademickich. Prezentowane zagadnienia sytuują się przede wszystkim w obszarze tzw. rzeczywistości stojącej się, gdzie łatwiej stawia się pytania poznawcze, niż udziela wyraźnie zdefiniowanych odpowiedzi.

Zeszyt 11–12 jest przede wszystkim poświęcony jubileuszowi siedemdziesięciolecia Profesora Grzegorza Kotlarskiego, współorganizatora Instytutu Wschodniego oraz „Spraw Wschodnich”. Przypomina się tu zaangażowanie Profesora w kształtowanie oblicza Instytutu Wschodniego, jak też doświadczenie pracy w uniwersyteckiej *Solidarności* i Komitecie Obywatelskim zorientowane na dokonanie na uczelni głębokich przemian. Zamieszczono tu wykaz publikacji naukowych Profesora, w którym zwracają uwagę kwestie definicyjne z zakresu wiedzy obywatelskiej, opracowania dotyczące myśli filozoficznej i politycznej z XIX i początku XX w., a po przemianach ustrojowych w Polsce zagadnienia tożsamości Wschodu, a w tym przede wszystkim Rosji. Wśród opracowań studiów zwracają uwagę w numerze analiza doświadczenia prahistorii w konstrukcji programów badań wschodnioznawczych, refleksja dotycząca istoty czasu w wybranych chińskich i indyjskich koncepcjach, zagadnienia etyki hellenistycznej, perspektywy interpretacyjnej starożytnego świata, a w tym Platona, Kantowskiego postrzegania rzeczywistości między materią i duchem, współczesnych konsekwencji odrotu od Hegłowskiej idei historyzoficznego ugrupowania myśli społecznej, przestrzeni ludzkiej egzystencji jako horyzontu doświadczenia prawdy, na przykładzie myśli filozoficznej Szestowa, refleksji o współzależności wierze i Bogu na podstawie myśli Evdokinova, okcydentalnej wizji dziejów Polski reprezentowanej przez Feliksa Konecznego, mistyfikacji w twórczości Witolda Gombrowicza i Harolda Garfinkla, współczesnych cywilizacji

w perspektywie unifikacji ekonomiki światowej, zależności między jednością polityczną a wielkością etniczną w Europie Środkowej i Wschodniej, tożsamości europejskiej w warunkach przemian kulturowo-cywilizacyjnych, tożsamości Europejczyka, polskiej demokracji w kontekście gwarantowania poczucia bezpieczeństwa, polskiej polityki wschodniej w poglądach działalności Leona Wasilewskiego w 1918 r., dziejów wojny polsko-bolszewickiej (lipiec–wrzesień 1920 r.).

W prezentacji zagadnień tych pierwszeństwo zdobyła refleksja intelektualna, historyczny, filozoficzny ogląd współczesnych przemian kulturowo-cywilizacyjnych. W analizie poznawczej zwraca się uwagę na długi horyzont dziejowy, sięgający pradziejów dochodząc do pytań predykcyjnych, dotyczących Europy, przestrzeni wschodniej, życia politycznego w Polsce.

W zeszycie nr 13 główny nurt poznawczy dotyczy społeczności łemkowskiej. Artykuły dotyczą: kategorii „swoj – obcy” w łemkowskich tekstach kulturowych, zwiastunów śmierci w tradycyjnych wierzeniach Łemków, języka jako istotnego wyznacznika tożsamości Łemków oraz jego roli w rozwoju świadomości etnicznej grupy i łemkowskim odrodzeniu. Nadto w zeszycie zamieszczono artykuły dotyczące ustanowienia władzy radzieckiej na Rusi Zakarpackiej, przyczyn i przebiegu deportacji Polaków z Ukrainy do Kazachstanu w 1936 r., funkcjonowania kolonii polskiej w Harbinie w latach 1898–1925.

W dziale przykłady zamieszczono refleksję Włodzimierza Sołowjowa o rosyjskiej idei; zamieszczono nadto komunikaty i sprawozdania o dokumentach klasztoru pożajskiego w tbiliskim archiwum oraz konferencji nt. *Demokracje w Europie Wschodniej* zorganizowanej w dn. 29 listopad – 1 grudzień 2006 r. W prezentacji recenzji i omówień ukazano książki o przedsiębiorczości siłowej (zachowaniach kryminalnych) w rzeczywistości społeczno-ekonomicznej Rosji, krajach Południowego Kaukazu w kontekście diaspory, ropy naftowej i róż, tj. przemian ustrojowych dokonujących się w ostatnich latach w Armenii, Azerbejdżanie i Gruzji, przemian religijności muzułmańskiej w radzieckim i proradzieckim Azerbejdżanie oraz o bakińskim dziennikarzu Lwie Nussinbaumie (1905–

–1941) z pochodzenia Żydzie, który popularyzował wiedzę o przestrzeni kaukaskiej w Europie i USA. Prace publikował pod nazwiskiem Karban Said bądź Essad Bey.

Zaprezentowane artykuły poszerzają wiedzę o zagadnieniach wschodnich oraz ujawniają przewartościowujący, popularyzacyjny ogład wielu zjawisk z życia Polaków w rzeczywistości diasporalnej, generowanej przez zesłania, deportacje.

W zeszycie 14–15 prezentuje się różnorodne studia i opracowania odnoszące się do kierunków przemian kulturowo-cywilizacyjnych w przestrzeni określonej mianem wschodniej. Dotyczą one: bezpieczeństwa energetycznego Polski na przełomie XX i XXI w. w aspekcie dostaw surowców z obszaru postradzieckiego, specyfiki ubóstwa transformacyjnego, czynników wpływających na proces depopulacji na Litwie w latach 1980–2005, refleksji nad judaizmem filozofa Włodzimierza Sołowjowa, źródeł europejskiego anarchizmu (porównania koncepcji teoretycznych i praktycznych Michała Bakunina i Piotra Kropotkina, kwestii religijnej na terenie Rusi Zakarpackiej, rozwoju islamu na Kaukazie Północnym po 1991 r., twórczości Mariny Cwietajewej w kontekście miłości w życiu, wystroju i wyposażenia cerkwi z południowo-zachodnich terenów Ordynacji Zamojskiej.

W dziale komunikaty i sprawozdania przedstawiono informację o konferencji Koła Naukowego Studentów Instytutu Wschodniego UAM, nt. *Konflikty na obszarze postradzieckim*.

W dziale recenzje i omówienia zaprezentowano książki o: uchodźcach polskich w imperium rosyjskim w latach I wojny światowej, polsko-czechosłowackich stosunkach wojskowo-politycznych w latach 1918–1939, Obwodzie Kaliningradzkim FR – politycznych uwarunkowaniach współpracy transgranicznych, poetyce powieści Antrieja Płatonowa.

Zagadnienia zaprezentowane w zeszycie przedstawiają dużą aktualność poznawczą zarówno z punktu widzenia stricte naukowego, jak i praktyki generowania życia kulturowego w przestrzeni zwanej postradzieką.

Z zeszycie nr 16–17 przedstawia się miscelanea o przestrzeni kulturowo-cywilizacyjnej Wschodu. Wśród nich są studia i opracowania:

pomiędzy demografią, antropologią i historiozofią odrębności, na przykładzie koncepcji historii Chin Jewgienja Jewgenjewicza Jasznowa, o przywództwie gospodarczym w czasie reform rynkowych w Europie Środkowo-Wschodniej na przełomie XX i XXI w., na przykładzie działań Leszka Balcerowicza, Mikulaśa Dzurindy i Marta Laara, rosyjskim okcydentalizmie epoki mikołajewskiej, osobowościach aksjologii rosyjskiej, na przykładzie rosyjskiej myśli filozoficznej XIX i XX w., metodologii i metod badania religijnej ekspansji caryzmu w Kazachstanie w II połowie XIX i na początku XX w., roli *sacrum* w życiu etnicznym Łemków, roli Kościoła katolickiego w życiu kazachstańskich Polaków, kategorii norma w twórczości Antona Czechowa, recepcji twórczości Mariny Cwietajewej w polskich badaniach literackich. Nadto w materiałach zamieszczono: informacje nt. nieistniejących cerkwi Królestwa Polskiego na łamach *Chołomsko-Warszawskiego Jeparchialnego Wiestnika* oraz informacje o córce gen. Józefa Dowbor-Muśnickiego podporucznik Janinie Lewandowskiej przebywającej w niewoli radzieckiej podczas II wojny światowej. W komunikatach i sprawozdaniach przedstawiono informację o *VI Kolokwium Europejskim* zorganizowanym przez *Collegium Europaeum Gnesnense UAM z marca 2008 r. nt. Świętej Góry Athos i jej miejsca w kulturze europejskiej*, oraz o konferencji zorganizowanej w kwietniu 2008 r. nt. *Źródła komunizmu rosyjskiego*.

W prezentacji recenzji i omówień przedstawiono wartości poznawcze książek: o Chinach – rewolucji i demokracji, działaniach wojennych na Pacyfiku podczas II wojny światowej (Sztandar chwały), oraz Armii Czerwonej 1939–1945.

Poszczególne artykuły opracowane są z dużą starannością metodologiczną: dostarcza się w nich bogatej warstwy wiedzy faktograficznej, eksplanacyjnej, właściwie definiuje się zjawiska i procesy przemian kulturowo-cywilizacyjnych w przestrzeni europejskiej.

Zeszyt 18–19 jest poświęcony przemianom kulturowo-cywilizacyjnym Rosji. Prezentuje się w nim studia i opracowania: Polityka zagraniczna Rosji w latach dziewięćdziesiątych w aspekcie ideowym. Problem tożsamości narodowej i nurt neoeurazjatycki, Polityka Federacji Rosyjskiej wobec wojny domowej w Ta-

dzykistanie w latach 1992–1997, Rosja i jej demokracja, Losy Siergieja Płatonowa w bolszewickiej Rosji (1917–1933), Inwestycje zagraniczne Kazachstanu (2005–2007), Komuniści polscy w sowieckiej agenturze w Rzeczypospolitej w okresie międzywojennym, Polska i Zachód oczami Fiodora Dostojewskiego. Rosyjskie spojrzenie, Polacy w Odessie w latach 1795–1923. Nadto zamieszczono materiały: nt. nieistniejących cerkwi Królestwa Polskiego na łamach *Chołomsko-Warszawskiego Jeparchialnego Wiestnika* (cz. 2), oraz dziejów rodziny rewolucjonistów, zesłańców w mieście Telawi okręgu tbiliskiego w Gruzji. Zamieszczono w zeszycie sprawozdania: z konferencji naukowej o parlamentarystyce rosyjskiej na progu XX w., oraz nt. *Wschód – Zachód. Oblicza dialogu*. W kalendarium zamieszczono wykaz wizyt zagranicznych ukraińskich prezydentów i premierów w latach 1991–2008.

W prezentacji recenzji i omówień przedstawia się książki: o Iwanie Groźnym – carze i tyranie, Paskowie 1581–1582, terroryzmie białym i czerwonym 1917–1923, Stalynie. Młodych latach despoty. Zanim powstał dwór Czerwonego Cara, Czerwonym terrorze. Historii stalinizmu, nowej zimnej wojnie. Jak Kreml zagraża Rosji i Zachodowi, regionowi Kaukaz w stosunkach międzynarodowych.

Przedstawione artykuły są istotnym osiągnięciem badawczym dotyczącym współczesnej Rosji. Wskazuje się tu na ciągłość tradycji społeczno-politycznej ujawniającej się w życiu publicznym, a zwłaszcza w stosunkach międzynarodowych. Istotny aspekt stanowi prezentacja elementów łączących Polaków z imperium rosyjskim oraz rzeczywistością XX w. Wszystkie teksty zasługują na wysoką ocenę zarówno z punktu widzenia deskryptywnego, jak i ogądu eksplanacyjno-predyktywnego.

W ogólnej ocenie „Sprawy Wschodnie” zasługują na dużą uwagę czytelnika, zwłaszcza specjalistów, badaczy przestrzeni tzw. poradzieckiej. Dostarcza się na łamach czasopisma wiedzy o przemianach ustrojowych, dokonujących się w poszczególnych nowych strukturach politycznych powstałych po rozpadzie Związku Radzieckiego. Właściwie dokumentuje się wydarzenia polityczne, m.in. w formie kalendarzów. Z punktu widzenia objaśniania zjawisk

i procesów przemian istotną nośność mają ujęcia filozoficzne oraz teologiczne wielu kwestii kulturowych. Wartościową część zeszytów stanowią sprawozdania z konferencji naukowych, w których uczestniczyli pracownicy Instytutu Wschodniego, a które dotyczyły szeroko rozumianych problemów wschodnich.

Z uznaniem należy odnieść się do prezentacji recenzji i omówień najnowszych publikacji z tego zakresu. Nie tylko jest to odnotowanie formalne ukazujących się publikacji z zakresu przestrzeni kulturowo-cywilizacyjnej Wschodu, ale też podjęcie dyskursu intelektualnego nad wielu zagadnieniami poznawczymi, a nie rzadko też poszerzenie wiedzy na dany temat, jako że w poznaniu istotne jest podejście tzw. kolejnych zbliżeń, odczytanie rzeczywistości badanej z innych odniesień, doświadczenia badawczego. W prezentacji książek zwracają uwagę opracowania obce, zarówno rosyjskojęzyczne, jak i publikowane w przestrzeni zachodnioeuropejskiej.

Wskazując najważniejsze pozytywne strony „Spraw Wschodnich” wydawanych przez Instytut Wschodni Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza zauważa się: 1. Dostarczenie uporządkowanej wiedzy o przemianach społeczno-politycznych dokonujących się w przestrzeni postradzieckiej,

2. Prezentowanie interdyscyplinarne, refleksyjno-analityczne rozpoznawanej rzeczywistości, a w tym systemów wartości, znaczeń, norm, mentalności zbiorowej, dyskursu politycznego, 3. Rozpoznawanie rezonansu tradycji w funkcjonowaniu współczesnych instytucji życia publicznego, a w tym sytuujących się w myśli politycznej, teologicznej, mitach, stereotypach, 4. Przypominanie i prezentowanie obrazów aktywności kulturowej Polaków w tej rzeczywistości kulturowo – cywilizacyjnej: przypominanie, że w kształtowanie dziedzictwa przeszłości imperium rosyjskiego ważny wkład wnieśli Polacy, którzy zyskiwali nie rzadko miano luminary rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej w tej przestrzeni, 5. Podnoszenie najbardziej nośnych z punktu widzenia standardów międzynarodowych problemów poznawczych nauk humanistycznych i społecznych.

Za tzw. słabsze ogniwa prezentowanych studiów i opracowań uznaje: 1. Prymat poprawno-

ści politycznej w objaśnianiu wielu zagadnień; uznawanie zasady, że *historię piszą zwycięzcy*, prawda o rzeczywistości sytuuje się w cieniu doraźnych wyzwań i interesów społeczno-politycznych, 2. Zminimalizowanie w stanie badań dorobku naukowego powstałego przed 1989 r. Zauważyć tu należy, że w jednostkach badawczych zajmujących się przestrzenią rosyjską, w ośrodkach badań polonijnych powstały wartościowe opracowania porządkujące wiedzę, a przede wszystkim rejestrujące zjawiska i procesy życia kulturowego, 3. Silny prymat odwoływania się do opracowań zachodnioeuropejskich. Jest to tzw. poprawność ideowa w nauce, która w rzeczywistości nie spełnia wyzwania komparatystycznego, a deformuje obraz zainteresowania poznawczego zagadnieniami wschodnimi w Polsce, 4. Prezentowanie ustaleń poznawczych w dużej mierze młodych adeptów przygody intelektualnej, a zmarginalizowanie dorobku badawczego uczonych legitymujących się kilkudziesięcioletnimi badaniami tych kwestii, a przede wszystkim posiadających znaczący dorobek naukowy z tego zakresu. Niewątpliwie na dużą uwagę zasługują poszukiwania i ustalenia młodych adeptów nauki, aczkolwiek nie może ujawniać się przy tym świadome niedostrzeżenie istniejących już ustaleń poznawczych. Rzeczywistość ta charakterystyczna jest też w odniesieniu do sporządzanych recenzji i omówień publikacji, odnoszących się do przestrzeni wschodniej. Ważny jest w tym względzie holistyczny, systemowy ogląd prezentowanych zjawisk i procesów, a nie grzecznościowe, czy życzeniowe ich zarysowanie. W życiu naukowym powszechnie zauważa się, że wszelkie owoce dojrzewają w czasie. Rzeczywistość tzw. kultu młodzieży w badaniach zauważa się w prezentacji ich ustaleń w czasie konferencji naukowych. Przy entuzjazmie dla poszerzającego się środowiska znawców Wschodu nie można eliminować dziedzictwa przeszłości oraz nie dostrzegać ustaleń badawczych autentycznych luminarzy nauki.

W refleksji konkludującej analizę zawartości poznawczej „Spraw Wschodnich” wyrażam z przekonaniem opinię, że poszczególne zeszyty są oryginalnym osiągnięciem naukowo-badawczym. Zasługują na słowa dużego skomple-

mentowania, a w tym należą się też one *Redaktorowi Naczelnemu i Zespołowi Redakcyjnemu*.

Andrzej Chodubski

Marek Dziecielski, *Aktywność społeczno-polityczna szlachty pogranicza łębońskiego*, Gdańsk 2009, ss. 863.

W budowie nowego ładu globalnego, a w tym integrującej się Europie, nośnym problemem są tzw. pogranicza przestrzenno-kulturowe zarówno w szerokiej skali (między kontynentami, państwami), jak i lokalnej. Postrzega się je z jednej strony jako ostoję konserwatywności, zwłaszcza na tle relacji „centra: peryferie”, z drugiej zaś jako specyficzny podmiot generujący wartości odwagi, przedsiębiorczości, przystosowawczości, tolerancji, otwartości na znaki oddziaływań politycznych. Pogranicza łączą i pielęgnują w swym łańdżu kulturowym się tradycji jako sferę swoistej prywatności i wyzwania przemian, wynikające z przenikania, oddziaływania nowych znaków, postaw zachowań ujawniających się w życiu politycznym.

Z uznaniem należy się odnieść do wyzwania, którego podjął się autor prezentowanego studium. Jest to niezwykle wartościowe poszukiwanie badawcze dotyczące lokalizmu postrzeganego z perspektywy kultury politycznej.

W prezentacji problemu zwraca uwagę posługiwanie się najnowszymi tendencjami metodologicznymi, a w tym ukierunkowaniem na łączenie badań faktograficznych z budową syntezy teoretycznej, na ujawnianie systemów, wartości, mentalności zbiorowej, norm i zachowań społeczno-politycznych, a w tym szczególnie nośność ma wyzwanie eksplanacyjne, tj. próba określenia postaw, zachowań, aspiracji społeczności lokalnej w przestrzeni pogranicza polsko-niemieckiego. W analizie tej ważne miejsce zajęły zagadnienia ewolucji kultury obywatelskiej, lojalności, solidarności, tożsamości zbiorowej i indywidualnej. Badana społeczność lokalna w zdecydowanej większości identyfikowana jest jako mająca rodowód kaszubski, cechowała się silnymi więziami powstałymi na gruncie zakorzenienia i wspólnoty losu, a też lokalnych instytucji. W przestrzeni